

ALENKA JELOVŠEK

RABA NAGLASNIH IN NASLONSKIH OBLIK NEPOVRATNIH OSEBNIH ZAIMKOV V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU 16. STOLETJA

COBISS: 1.01

V prispevku je predstavljena raba naglasnih in naslonskih oblik nepovratnih osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Predstavljene so zveze, kjer je bila raba enih ali drugih ustaljena, v preostalih primerih pa so izpostavljene razlike med posameznimi avtorji in znotraj njihovih del tudi med posameznimi zaimki in skloni. Primerjalno je opisano tudi predhodno stanje v stari cerkveni slovanščini in v ohranjenih starejših slovenskih rokopisnih spomenikih. V zaključku so ovrednotene možne razlage za tovrstno rabo v 16. stoletju.

Ključne besede: osebni zaimki, naglasne oblike, naslonske oblike, slovenski knjižni jezik 16. stoletja

Use of Independent and Clitic Forms of Non-Reflexive Personal Pronouns in Sixteenth-Century Standard Slovenian

This article presents the use of independent and clitic forms of non-reflexive personal pronouns in sixteenth-century standard Slovenian. It presents phrases in which the use of one or the other was fixed, and other examples highlighting the differences between individual authors and, within their works, also between individual pronouns and clitics. In addition, the situation in Old Church Slavic and in older preserved Slovenian manuscripts is comparatively described. The conclusion evaluates possible explanations for such use in the sixteenth century.

Keywords: personal pronouns, independent forms, clitic forms, sixteenth-century standard Slovenian

0 UVOD

Ena od opaznejših značilnosti slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja je za sodobnega bralca bistveno pogostejša raba naglasnih oblik osebnih zaimkov v primerjavi s sodobnim knjižnim jezikom. Analiza osebnih zaimkov na podlagi popolnega izpisa del slovenskih protestantov v listkovnih kartotekah Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU¹ pa je pokazala, da je obseg njihove rabe pri različnih avtorjih in v različnih besedilih različen, razlikuje pa se tudi pri posameznih osebah in sklonih. V prispevku

¹ Natančneje je izpis predstavljen npr. v PS 2001, Merše 2011. Od 53 upoštevanih del ni posebej navajana le druga izdaja Dalmatinovih molitev LEPE KARSZHANSKE MOLITVE iz leta 1595, ki jo je brez večjih posegov pripravil Felicijan Trubar in se pri zaimenskem gradivu ne razlikuje od prve izdaje iz leta 1584. Pesmarica, ki jo je izdal istega leta, je obravnavana v sklopu z drugimi pesmaricami.

bo najprej primerjalno predstavljeno izhodiščno stanje, o katerem se sklepa na podlagi rabe naglasnih in naslonskih oblik v st. sl. in kakor se za zgodnja obdobja slovenščine kaže v redkih ohranjenih spomenikih; v nadaljevanju bo predstavljena raba v 16. stoletju,² v zaključku pa bodo predstavljene in ovrednotene možne razlage za opisano stanje.

1 NAGLASNE IN NASLONSKE OBLIKE

Že v pie. se v posameznih sklonih predvidevajo nenaglašene dvojnice zaimkov, ki so značilne tudi za sodobne ie. jezike, pri čemer v nekaterih dvojničnost obstaja zgolj na izgovorni ravni (prim. za germanske jezike Howe 1996; za slovenščino to velja za naslonske oblike 1mn. in 2mn.³), pri drugih pa se naglašene in nenaglašene variante razlikujejo tudi na oblikovni ravni. Slednje je posebej značilno za južnoslovanske jezike, kjer so v nepredložnih odvisnih sklonih ob podedovanih naslonkah (v slovenščini dajalniške oblike 1ed. *mi*, 2ed. *ti* in povratnoosebnega zaimka⁴ *si*) razvile vzporedne nenaglašene dvojnice, ki so nastale bodisi s funkcijsko prerazporeditvijo oblik v zgodovinskem razvoju (v slovenščini pri 1ed. in 2ed. z uveljavitvijo kategorije živosti, tj. prevzemom rodilniške oblike v tožilnik in klitizacijo⁵ stare tožilniške oblike po vzoru dajalnika; pri tretjeosebne zaimku zlasti v množini s klitizacijo oblike brez vzglasnega *n-* ali z glasovnim krnjenjem osnov v stavčno nepoudarjenem položaju (pri tretjeosebne zaimku v nekaterih sklonih na le sklonskorazlikovalni element, torej končnico oz. njen del).

V jezikoslovni literaturi se za vzporedne paradigemske oblike uporabljajo različni termini: z oblikovnega vidika se delijo na *naglasne* in *naslonske*, s prozodijskega na *naglašene* in *nenaglašene*, s skladenjskega pa na *ortotonične* in

² Pri tem bodo upoštewane samo oblikovno različne naglasne in naslonske oblike – zaradi pomanjkanja podatkov o (ne)naglašenosti se ne upoštevajo morebitne naslonske oblike dvojninskih in množinskih zaimkov za 1. in 2. osebo.

³ Okrajšavne oznake za posamezne zaimke v tem prispevku odražajo razliko med tipoma množine, ki se pojavljata pri osebnih zaimkih: medtem ko gre pri tretjeosebne zaimku za običajno množino (3. os. mn. = 3. os. ed. + 3. os. ed. + 3. os. ed.), gre pri prvo- in drugoosebne zaimku za t. i. skupinsko bližino (Howe 1996: 9) ali približno bližino (Jespersen 1968: 192): npr. 1. os. mn. = 1. os. ed. + 2. os. ed. + 2. os. ed. ali 1. os. ed. + 2. os. ed. + 3. os. ed. ali 1. os. ed. + 3. os. ed. + 3. os. ed.; prvo- in drugoosebni zaimki so tako v ednini, dvojnini in množini obravnavani kot ločeni zaimki (oznake zanje so 1ed., 2ed., 1dv., 2dv., 1mn. in 2mn.), medtem ko je pri tretjeosebne zaimku v oznaki ob osebi naveden tudi spol (3m, 3ž, 3s ali pri enakih oblikah za vse tri spole 3mžs), medtem ko je število navedeno ob oznaki sklona.

⁴ Zaradi omejitve pri analizi gradiva (homonimnost zaimka s členkom in členico ter velika količina gradiva) in specifičnosti rabe naglasnih in naslonskih oblik je povratnoosebni zaimek izločen iz obravnave.

⁵ Klitizacija je jezikovni proces, v katerem prozodično neodvisni elementi, v tem primeru naglašene oblike zaimkov, postanejo breznaglasni elementi oz. prozodično odvisne enote, ki povsem izgubijo svojo glasoslovno avtonomijo in se v besedilu ne morejo več pojavljati same (prim. Bažec 2012: 467, op. 10).

enklitične.⁶ Poimenovanja v slovenščini niso povsem prekrivna, saj se pri 1mn. in 2mn. naglašene in nenaglašene dvojnice oblikovno ne razlikujejo, pri 1ed. in 2ed. pa so lahko oblikovno kratke dvojnice v tožilniku nenaglašene in naglašene. Naglašene so lahko rabljene le ob predlogih⁷ in jih uvrščamo v posebno kategorijo naveznih oblik.

2 RAZMERJE MED NAGLASNIMI IN NASLONSKIMI OBLIKAMI V STARI CERKVENI SLOVANŠČINI

Že za pie. pri osebnih zaimkih v nekaterih sklonih domnevajo obstoj dvojnih oblik, ki so se razlikovale po naglašenosti (Beekes 1995: 201); v psl. je poleg naglašene posebna nenaglašena oblika obstajala le v dajalniku. Razmerje med njima je v pregledanih opisih praslovanskega jezika, primerjalnih slovanskih slovnica in v slovnica stare cerkvene slovanščine kot praslovanščini najbližje izpričane naslednice običajno opisano kot nasprotje med stavčno poudarjeno in nepoudarjeno obliko.⁸ To razlago najdemo tudi pri Miklošiču, iz dveh zglede, ki sta navedena, pa vidimo, da gre za rabo ob členku in za priredno zvezo: »izvoli se i mьnѣ ѣдоѣе кѣмоі. ostrom. чѣто jestь mьnѣ i tebѣ, ženo? τί έμοі και σοі, γύναι; ibid.« (Miklošič 1868–74: 73). Poleg tega je opozoril, da so bile samo naglašene oblike rabljene na začetku stavka, v mlajših starocerkvenoslovanskih spomenikih, kjer so se v tožilniku že začele rabiti rodilniške oblike, pa je bila ob *sam* lahko rabljena tako naglasna kot naslonska oblika: »самъ себе ubi. prol.-mart. neben ubi se samъ« (Miklošič 1868–74: 73). Predstavil je tudi nekaj primerov rabe naslonskih oblik, kjer bi po njegovem pričakovali naglasne, in obratno:

abweichungen von der regel sind jedoch nicht selten: viděvyj me vidě otyca ó έωρακός έμѣ έωρακε τόν πατέρα. io. 14. 9. -nicol. iže priemletь me ó έμѣ δεχόμενος. matth. 10. 40. -nicol. iny jestь spasъ, da spasetь i se άλλους έσωσε, σοσάτω έαυτόν. luc. 23. 35 -nicol., wo man mene, sebe erwartet; dagegen auch: τѣ mьnѣ reče έκεινός μοι έλεπεν. ostrom., wo mi stehēn könnte (Miklošič 1868–74: 73–74)

- 6 Poimenovanje *dolge* (včasih tudi *polne*) in *kratke* – v različnih variantah – je značilno za starejše slovenske slovnice, npr. *podaljšane/polne* in *skrajšane* pri Kopitarju (1808: 284), *dolge* in *kratke* pri Dajniku (1824: 159), *oblike s podaljšanjem* in *kratke* pri Metelku (1825: 199), *daljše* in *krajše* pri Murku (1843: 56), Muršču (1847: 27), Janežiču (1854: 101) in Miklošiču (npr. 1868–74: 72); slednji uporablja tudi izraza *polne* in *enklitične* (1868–74: 73). Redkeje se uporabljajo tudi izrazi *močne* in *šibke* (npr. Murko 1891: 8). Izraza *naglašene* in *nenaglašene* oblike sta rabljena redkeje, pogosto v kombinaciji s poimenovanjema s skladijskega vidika, npr. pri Škrabcu (II: 196) *nenaglašene (enklitične)*, pri Murku (1891: 16) *močno naglašene in enklitične*. V 20. stoletju prevladujejo poimenovanja s skladijskega vidika: pri Ramovšu (npr. 1952: 81) *ortotonične* in *enklitične*, pri Nahtigalu (1952: 62) *poudarjene* in *nepoudarjene (enklitične)*, pri Toporišiču (npr. 2000: 307) v podomačeni obliki *naglasne* in *naslonske*; prim. Peti Stantić 2007.
- 7 Npr.: »Veruiete ui Vbuga, taku tudi vme veruiete« (TT 1557: 305); »taku bode GOSPVD zhudnu itabo rounal, shtraiffingami zhes te, inu tuoie Seime« (DB 1578: 174a).
- 8 Npr. Vondrák 1912: 460; Tomšič 1943: 30; Hamm 1974: 107. Diels (1932: 214) poleg tega opozarja še na obvezno rabo dolgih dajalniških oblik ob predlogih.

V vseh zgledih, kjer bi morale biti po Miklošičevem mnenju rabljene naglasne oblike, je zaimek v protistavi.

Opozoril je tudi, da so v nekaterih stesl. spomenikih v enakih zvezah uporabljene različne oblike: »къде hošteši ugotovaemъ ti (neben tebe) čsti pasъha? cloz.1 245. 257« (Miklošič 1868–74: 73). To kaže, da načela rabe naglasnih in naslonskih oblik že v stari cerkveni slovanščini niso bila povsem trdna.

3 STANJE V STAREJŠIH SLOVENSKIH SPOMENIKIH

- 3.1 V Brižinskih spomenikih najdemo v tožilniku le izvorno enozložno tožilniško obliko 1ed. *me*, na podlagi katere ne moremo sklepati, ali je v tem času v alpski slovanščini že prišlo do rabe roditeljskih oblik v tožilniku in klitizacije starih naslonskih oblik osebnih zaimkov, ki ne izražajo społa, in s tem do nasprotja med rabo naglasne in naslonske oblike.

Najdemo pa več pojavitev naglasnih in naslonskih oblik v dajalniku. Pri 1ed. je vedno rabljena naslonska oblika, pri 2ed. pa dosledno naglasna.

tebe izpovuede vuez moi greh I zuetemu creztu [...] I **tebe**, bosí rabe (BS 2004: 36; podobno BS 2004: 44)

Bose, gozpodi miloztiví, **tebe** ze mil tuorívod zih postenih greh í od ineh mnozeh, i vúensih í minsih, ese íezem ztvoril. Teh ze **tebe** mil tuorív, í, zуетei marii, í vžzem zvetiú. I da bim na zem zuete tacoga grecha pocazen vzel, ácose ti mi zadenes i acose tuá milozt i **tebe** liubo [...] Miloztivui bose, **tebe** poronso me telo (BS 2004: 36–38)

Tebe, Bose miloztivui, poruso uza moia zlouuez[a] (BS 2004: 62)

vueruiú, da **mi** ie, na zem zuete beusi, iti se na oñ zuet, paki se uztaí na zodⁿⁱ den. Ímeti **mi** ie šivuóí po zem, ímeti **mi** ie otpuztic moih grechou (BS 2004: 36)

ili ese **mi** ze tomu chotelo, emuse **mi** bi ne doztalo choteti [...] Ti edin, bose, vuez, caco **mi** iega potreba vúelica (BS 2004: 36)

ácofe ti **mi** zadenef (BS 2004: 38)

Iuzeh bosih moki. Da **mirasite** napomoki biti (BS 2004: 43)

Daimi bose gozpodi. tuoíu milozt (BS 2004: 44)

Breda Pogorelec (1968: 147) razliko v rabi naglasne in naslonske oblike pripisuje naravi besedila: kadar se zaimek nanaša na Boga, je vedno rabljena naglasna oblika, s čimer je posebej poudarjen odnos med Bogom in vernikom, ki govori molitev. V dveh primerih, ko se 2ed. nanaša na duhovnika, je zaimek rabljen v priredni zvezi.

- 3.2 Tudi v Stiškem rokopisu prevladujejo naslonske oblike. Najpogosteje je izpričana D 1ed. *mi*, najdemo pa še po en zgled za T 1ed. *me*, Red. 3ms *ga* in Dmn. 3mžs *jim*. V vseh primerih so oblike rabljene nepredložno in v stavku niso poudarjene.

proffo woga wfýga mogoziaga da **mý** on da edn odlog meýga fywota proffo diuizo maíō vfe bofye fsetike ýnu cweticze da **mý** raczýte proffitý nallyga gofpüdy da **mý** on ratý datý odpüftik vzeých meých greýchu ynw **me** ratý naprid predgreýchý owarowatý ynw **my** ratý po zým fywoty ta veýtfcny lebn datý (SR 1992: 14–15)

moŷo pokuro neŷŷlam taku czyftu doperneŷŷ kakur ŷamga dalfan (SR 1992: 12)
 moŷga otfce moŷa mat moŷo goŷpoŷzhino meŷga pridigar ŷa neŷŷim nŷkulŷ taku czaftill
 ynu ŷm pokom will (SR 1992: 12)

Poleg njih pa je v obeh spovednih obrazcih rabljenih tudi nekaj naglasnih oblik, in sicer trikrat naglasna oblika D 1ed. *meni* in enkrat naglasna oblika D Zp *sebi*. Slednja je rabljena ob *sam* in v protistavi, kot tudi ena od pojavitev *meni*.

ŷa odpufcho wzeŷm teŷm kyr fo **menŷ** malu volŷ [...] da **menŷ** tŷdŷ naŷgoŷpud odpŷtŷtŷ
 moŷe greŷche (SR 1992: 15)

Naglasna oblika pa je rabljena tudi v prvem spovednem obrazcu, kjer bi lahko domnevali, da je osebni zaimek poudarjen.

tiga ŷe **menŷ** (SR 1992: 6)

- 3.3 V ostalih spomenikih ustrezne oblike niso izpričane, zato nadaljnjega razvoja do oblikovanja knjiŷnega jezika pri Trubarju ni mogoče spremljati.

4 16. STOLETJE

- 4.1 ŷe kratek odlomek z ene od prvih strani TC 1550 pokaŷe, da v slovenŷčini 16. stoletja, kot je zapisana v delih slovenskih protestantov, načela za rabo naglasnih in naslonskih oblik, kot so domnevana za starejŷa obdobja, v veliki meri niso več veljala, saj so naglasne oblike redno rabljene tudi v poloŷajih, kjer na podlagi so-besedila ne moremo domnevati posebnega poudarka.

gnemu ye rekall Goŷpud/ du ye **tebi** pouedall de fi nag/ tamuzh kir fi od tiga dreua iei-
 dell/ kateru fem **tebi** ŷapouedall de ne imafh iefi/ na tu ye Adam rekall/ ta ŷhena katero fi
meni hdrufheti dall ye **meni** dalla od dreua inu fem ieidell/ inu ye rekall Goŷpud Bug hti
 ŷheni/ fakai fi tu ŷturilla? ona ye odgouorilla/ ta kazha ye **mene** obnorilla/ de fem ieilla
 (TC 1550: A8a)

Iz primerjave besedil pa je razvidno, da tudi v 16. stoletju merila za izbiro med oblikami niso bila enotna. Različni avtorji so se tako v prevodih istega besedila pri izbiri med naglasnimi in naslonskimi oblikami občasno odločili različno.

Plazhai kar fi **meni** dolshan (TT 1557: 54)

Plazhaj mi kar fi **mi** dolshan (DB 1584: III, 12a)

is tebe **mi** pride Voiŷ kateri bo moiga Folka Israela Goŷpod (KPo 1567: LIII)

Sakai is tebe **meni** pride Voy, kateri bo Goŷpod moiga Folka Israelskiga (JPo 1578: I, 38a)

Prav tako najdemo različne oblike pri istih avtorjih v različnih izdajah besedila.

nim popriti, de oni **nega** ne reŷglaffio (TE 1555: E6b)

nim popriti, de oni **ga** ne reŷglaffio (TT 1557: 32)

Steine **me** sakriuao de me nihzhe neuidi (DJ 1575: 97)

Stejne **mene** sakrivajo, de me nihzhe nevidi (DB 1584: II, 162b)

Pojavljajo pa se tudi primeri, ko se je pisec znotraj istega besedila pri prevodu enake konstrukcije odločil za dve različni obliki.

To vfe **ti** ôzho dati, ako doli poklekneozh me molifh (KPo 1567: CVII)
Das alles will ich **dir** geben, fo du niderfelleft, vnnd mich anbeteft (SA 1559: I, LXXXVII)

vfe to ôzho **tebi** dati, ako pred me padeſh, inu me molifh (KPo 1567: CXIb)
Das alles will ich **dir** geben, fo du niderfelleft, vnnd mich anbeteft (SA 1559: I, LXXXIXb)

Na podlagi navedenih zgledov bi lahko sklepali, da naglasne in naslonske oblike zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja niso bile v dopolnilni razvrstitvi, ampak so delovale kot enakovredne dvojnice. Vendar to ne velja za vse položaje. Samo naglasne oblike so rabljene v primerih, ko izražajo svojino (Red./dv./mn. 3mžs ter R 1dv. in 2dv.), ob predlogih⁹ in:

- (a) v prirednih zvezah: *Inu bi prishal ta, kir ie **tebe** inu **nega** pouabil* (TT 1557: 214);
- (b) v protistavi: *ali ſim jeſt **nyh** nevredna bila, ali ony **mene*** (DB 1584: II, 149a);
- (c) v zvezah zaimka z desnim prilastkom, in sicer: (c1) ujemalnim samostalniškimi prilastki: *Iesus Criſtus [...] ie **mene** pogubleniga ferdamaniga zhloveka odreishil* (DC 1580: B5b); (c2) pridevniškimi obzaimenskim prilastki: *Satu ga imamo zheſtiti, hualiti, **nega** ſamiga moliti, bati* (TC 1575: 266); *my le ſkuſi toifto noter gremo v'Nebeſſa h'tei vezhni Kroni, katera je **nym** vsém tamkai perloshena* (TtPre 1588: 105); (c3) stavčnimi prilastki: *Bode li **meni**, kir ſim vshe ſtu lejt ſtar, enu déte rojenu?* (DB 1584: I, 10b);
- (č) ob medmetih *jo, ve, in aj*:¹⁰ *Hej mihi, qualis erat, **Ai, meni**, kakou je bil? Ai, confritur cum Datiuo, **meni*** (BH 1584: S58); ***Io meni**, Ias ſãm poglublen[!]* (KPo 1567: LXXVI); ***Ve tebi** Corazin, **Ve tebi** Betſaida* (TE 1555: E5a);
- (d) ob dodajalnih, izvzemalnih, poudarnih členkih: *Tuya Vera more dobro same profiti, da **tudi meni** Bog laſtno Vero da* (JPo 1578: II, 141b).

V redkih zvezah pa so se v 16. stoletju uporabljale samo naslonske oblike, in sicer v R/Ted. 3s *ga/je*, ko gre za neosebno rabo, in pri T 2ed. v stalni zvezi *pfu te bodi*.

Ti **ie**¹¹ gouorifh, da ſam Boſhij Sin (KPo 1567: CLV)
Inu ty kir fo mumu fhli, fo ga ſhentouali inu ſtreffouali nih glave, tar diali, **Pfu te bodi** (TT 1557: 150)

-
- 9 Ob predlogih, ki se vežejo s tožilnikom, se lahko poleg naglasnih rabijo tudi navezne oblike, ki so pri 1ed. in 2ed. oblikovno enake naslonskim, a so nosilke naglasa, zato niso podvržene enakim omejitvam kot naslonske oblike, rabijo se lahko tudi v prirednih zvezah, protistavi itd. Tudi v tem primeru se raba naglasnih in naveznih oblik razlikuje glede na avtorja in predlog, vendar predstavitev tega vprašanja presega obseg tega prispevka.
  - 10 Naglasno obliko najdemo tudi ob povedkovniku *gorje* s podobnim pomenom: »gorie ie **meni**, aku nebon Euangeli predigoual« (TtPre 1588: 56).
  - 11 Gre za prevzemanje rabe nemškega neosebnega *es*, ki je v podredno zloženih povedih v glavnem stavku rabljen kot kataforični soodnosni izraz predmetnega odvisnika (Helbig – Buscha 2005: 241): »Du fageſts, dass ich bin Gottes Son« (SA 1559: I, CXXb). Prim. Jelovšek 2011.

Navedene zveze lahko označimo kot *zveze s stalno rabo*, vse ostale pa kot *zveze s prosto rabo*. Analiza celotnega gradiva je pokazala, da v slednjih naglasne in naslonske oblike sicer večinoma res nastopajo kot proste različice, vendar so se pri izbiri med njimi posamezni avtorji med seboj močno razlikovali, razlike pa so se pokazale tudi pri istem avtorju pri rabi različnih zaimkov in celo pri različnih sklonih istega zaimka.

- 4.2 Pri rabi naglasnih in naslonskih oblik nepovratnih osebnih zaimkov v zvezah s prosto rabo lahko v 16. stoletju opazimo dva modela: Trubarjevega z močno prevlado naglasnih oblik in Kreljevega s splošno rabo naslonskih oblik, ki pa ni bila čisto dosledna. Ostali avtorji se uvrščajo nekje med obe skrajnosti, pri čemer jih je večina bližje Trubarju kot Krelju.

4.2.1 Trubar

Pri Trubarju se nepovratni osebni zaimki glede na rabo naglasnih in naslonskih oblik delijo v dve skupini: pri 1ed. in 2ed. močno prevladujejo naglasne oblike, pri 3mžs pa so naslonske pogostejše, čeprav se raba razlikuje glede na spol, število in sklon.

Pri prvo- in drugoosebnem zaimku najdemo v Trubarjevih delih le posamične pojavitve naslonskih oblik v rodilniku in dajalniku, medtem ko so tožilniške nekoliko pogostejše, a imajo še vedno le majhen delež v primerjavi z naglasnimi. V številnih primerih so naslonske oblike izrabljene za stilistično variiranje, saj se pojavljajo v povedih, kjer je pred njimi že uporabljena naglasna oblika istega zaimka.

Gospud ie **mene** dodru[!] tepel, oli tei Smerti **me** nei isdal (TT 1577: XXIII)¹²
Mi ne hozhmo **tebe** vezh pitati, dobi fi lam ieifti, mi **te** ne hozhmo vezh na nogah nofliti
(TC 1575: 367)

Vendar se je Trubar za to možnost odločil le redko, kar kažejo številni primeri, kjer sta v obeh delih povedi rabljeni naglasni obliki:

OGospud, ne shtraifai ti **mene** vtuum slobenu, Inu vtuum ferdu ne cashtigai ti **mene** (TPs 1566: 73b)

Najpogosteje je rabljena naslonska tožilniška oblika drugoosebnega zaimka *te*, ki je posebej pogosta ob glagolu *prositi*, večinoma pa je omejena na stavke brez izraženega osebka.

Jeft tebe fahualim ... In **te** proflim (TA 1550: (26), podobno B5b(25))
Nai konzha, profsim **te**, tu slu te Neuernike (TPs 1566: 23a)

Kadar je osebek izražen, je večinoma rabljena naglasna oblika.

Ieft **tebe** proflim, fagouori ti mene (TT 1557: 215)

¹² Gre za parafrazo 18. vrstice 118. psalma, v kateri je leta 1566 Trubar v obeh primerih uporabil dolgo obliko: »Gospud ia **mene** shtraiffa, Oli on **mene** vto Smert ne da« (TPs 1566: 213b).

Podobno velja tudi za rabo ob velelniku, ob katerem najdemo precejšen delež izpričanih pojavitev tožilniške naglasne oblike prvoosebnega zaimka *me*.

Ieft she pag prauim, de du ne meini ieft fem neuumen, Aku pak nekar, taku **me** goriofamite koker eniga neuumniga (TL 1561: 70a)

Ieft pag hodim nedolshnu, Reshi **me** inu bodi mi miloftiu (TPs 1566: 52b)

Brani ti **mene** pred muiem Supernikom (TT 1557: 226)

Obari ti **mene** koker tu ferklu tiga oka, Pod fenzo tuih perut skry ti **mene** (TPs 1566: 35b)

Pri 3mžs se Trubarjeva raba naglasnih in naslonskih oblik močno razlikuje glede na sklon, spol in število. V Red. 3ms¹³ in Ted. 3m¹⁴ v večini del bolj ali manj izrazito prevladujejo naslonske, v Ded. 3ms, v dvojinskih in množinskih sklonih vseh treh spolov in pri oblikah 3ž pa je stanje podobno kot pri 1ed. in 2ed. – izključno ali prevladujoče so rabljene naglasne oblike. Tako najdemo v vseh Trubarjevih delih le 14 primerov rabe oblike *mu*, od katerih jih je skoraj polovica v robnih opombah, kjer bi ga lahko k njihovi rabi spodbudil omejeni prostor, še eden pa v pesmi, kjer so na izbiro oblike vplivale zahteve zlogovnega verza.

Syllo terpi prauiza/ Ne uella rifniza/ zhlouk kar dei/ Dobru **mu** nei (TC 1550: 167(92a))

Pri izvornih dvojinskih oblikah ter v Rmn. in Dmn. 3mžs Trubar naslonskih oblik ni uporabljal, najdemo pa posamične primere rabe oblike *je* v Tmn. 3mžs (in v redkih primerih v enakem Tdv. 3mžs), katere raba je s časom pri Trubarju močno upadala: v prvih dveh delih leta 1550 je bila naglasna oblika *nje* redka, v naslednjih delih pa se njen delež strmo povečuje; naslonska oblika je rabljena samo še v posamičnih primerih.

Pri 3ž je Trubar naslonske oblike uporabljal redko; roditeljsko *je*¹⁵ in tožilniško *jo* najdemo le v novozaveznih prevodih, dajalniške ni uporabljal.

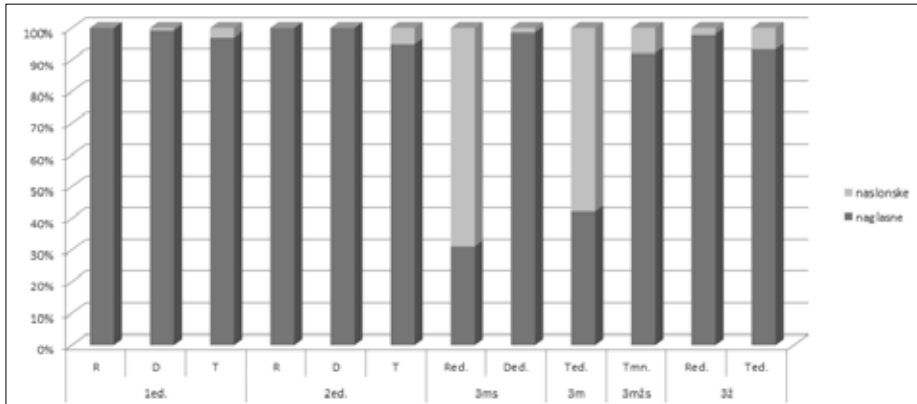
Če primerjamo razmerja med rabo naglasnih in naslonskih oblik pri posameznih zaimkih in v posameznih sklonih v TT 1581–82 kot Trubarjevem najobsežnejšem samostojno izdanem delu, vidimo, da predstavljajo naslonske oblike pri vseh zaimkih razen v roditeljskem obliki in tožilniški ednine 3m skoraj zanemarljivo majhen delež.

13 To velja zlasti za roditeljsko obliki in tožilniško, medtem ko je ob povratnih glagolih prevladujoče rabljena naglasna oblika.

14 Pri Ted. 3s je osnovna oblika *je*, *nje* je v nepredložnih položajih rabljena redko (le štirikrat, vedno v Trubarjevih delih).

15 Ob zanikanih glagolih v Trubarjevih prevodih najdemo roditeljske oblike 3ž *nje* in *je* le v nekaj primerih, saj je večinoma tudi ob zanikanih uporabljal tožilniške oblike *njo* in *jo*, npr. ta Luzh utih tēmah fueiti, inu te tēme **no ne fo** popale (TT 1557: 255). Najdemo lahko tudi primer, kjer je Trubar pri ponovni izdaji Matejevega evangelija kratko roditeljsko obliko spremenil v dolgo tožilniško: »De fi ti Peter, inu verhu le tiga kamina ieft hozho fafidati muio Gmaino, Inu ta Vrata tiga pekla ie ne bodo premogle« (TE 1555: G4a); »De fi ti Peter, inu uerhu le tiga kamina ieft hozho fafidati muio Gmaino, Inu ta Vrata tiga pekla **no** ne bodo premogle« (TT 1557: 48).

Slika 1: Primerjava rabe naglasnih in naslonskih oblik pri posameznih zaimkih v TT 1581–82
 Pri Red. 3ms so v grafikonu upoštevani samo primeri ob zanikanem glagolu, ne pa tudi ob povratnem glagolu, kjer so v TT 1581–82 rabljene samo naglasne oblike.

Na splošno lahko rečemo, da so naslonske oblike pri 2ed. rabljene pogosteje kot pri 1ed.¹⁶ in pri 3mžs pogosteje kot pri prvo- in drugoosebnem zaimku. Najredkeje jih pri vseh zaimkih najdemo v dajalniku; pri 1ed. in 2ed. ter pri 3ž so najpogosteje rabljene v tožilniku, pri 3ms pa je delež naslonske oblike v nekaterih knjigah večji v rodilniku ob zanikanem glagolu, medtem ko je stanje ob povratnem glagolu primerljivo z dajalnikom.

4.2.2 Krelj

Pri Krelju se razmerje med naglasnimi in naslonskimi oblikami večinoma bistveno razlikuje od Trubarjeve rabe, saj pri 1ed. in 2ed. kot tudi pri 3mžs močno prevladujejo naslonske oblike. V rodilniku so naslonske oblike tako ob zanikanih kot ob povratnih glagolih rabljene skoraj dosledno, najdemo samo posamične primere rabe naglasnih oblik 1ed. *mene* in množinske oblike 3mžs *njih*.¹⁷ Tudi v dajalniku pri vseh edninskih in množinskih zaimkih z izjemo Ded. 3ž in Ddv. 3mžs (kjer pa je že sama raba izvornih naslonskih dvojninskih oblik netipična za slovenski knjižni jezik 16. stoletja)¹⁸ bolj ali manj izrazito prevladujejo naslonske oblike, je pa njihov delež manjši v primerjavi z rodilnikom in tožilnikom.

¹⁶ Ta trditev velja na splošno, ne pa tudi za vsa posamezna dela: pri TL 1561 so npr. pri 1ed. pogostejše kot pri 2ed.

¹⁷ Večkrat se *njih* pojavlja ob števniku, npr. »tako, da ie **nijh** tri tavshent fe bilu prefrashilu« (KPo 1567: CLXXII); »Kadâr fo ta Méfta Sodoma inu Gomorra sгореla, ie bilu le **nih** zheteru ohranjenu, Lot, niega Shena, inu dvei hzheri« (KPo 1567: XCVIII); tudi v tovrstnih zvezah pa lahko najdemo naslonsko obliko: »Inu **ijh** ie fedlu okuli pet tavshent« (KPo 1567: CXXVIIb).

¹⁸ Naslonska dajalniška oblika *jima* je v 16. stoletju izpričana le trikrat: dvakrat pri Krelju in enkrat pri Juričiču, a ne na istem mestu kot pri Krelju. V rodilniku in tožilniku izvorno dvojninske naslonske oblike v delih slovenskih protestantskih piscev v 16. stoletju ne najdemo, zlasti Krelj je v dvojninskih kontekstih uporabljal iz množine prevzeto naslonsko obliko *jih*. Prim. Jelovšek 2014: 155, 164.

Najredkeje so naglasne oblike rabljene v tožilniku, kjer je Krelj dosledno uporabljal naslonske oblike v Tdv. in Tmn. 3mžs, pri ostalih zaimkih pa lahko tudi pri njem najdemo nekaj primerov rabe naglasnih oblik v prostih zvezah tudi v položajih, kjer na podlagi sobesedila ne moremo domnevati, da so nosilke stavčnega poudarka.

Inu ako ti gdo bode filil, **tebe** ftrafnil (KPo 1567: XLVIIIb)

Čeprav se je Krelj po svoji rabi naglasnih in naslonskih oblik od Trubarja močno razlikoval, lahko tudi pri njem opazimo nekoliko pogostejšo rabo naglasnih oblik pri 1ed. in 2ed. ter tudi pri 3ž kot pri 3ms, od sklonov pa so kot pri Trubarju najpogosteje rabljene v dajalniku.

4.2.3 Dalmatin

Dalmatin je bil v svojem prvem izdanem delu DJ 1575 bliže Krelju, v naslednjih pa se je tudi pri besedilih, pri katerih ni imel Trubarjeve predloge, postopoma približeval svojemu mentorju.

V prvih delih lahko že pri rodilniku ob zanikanih glagolih opazimo bistveno razliko med Dalmatinovimi prvimi samostojnimi starozaveznimi prevodi in DPa 1576, kjer je imel zgled v Trubarjevih izdajah evangelijev. Medtem ko pri prvih pri vseh zaimkih močno prevladujejo naslonske oblike, v DPa 1576 pri 1ed. in 2ed. kot pri Trubarju prevladujeta naglasni obliki, čeprav zlasti pri 1ed. manj izrazito kot pri njegovem predhodniku. Tudi v DB 1584 se raba naglasnih in naslonskih oblik razlikuje glede na to, ali je imel Dalmatin pri prevajanju na voljo Trubarjev prevod istega besedila. Tako je skoraj pri vseh zaimkih v vseh treh sklonih delež naslonskih oblik v Novi zavezi in Psaltru manjši kot v ostalem besedilu.

Glede na predhodna dela pa lahko tudi pri delih Biblije, kjer Trubarjeve predloge ni bilo, opazimo bolj ali manj izrazito povečanje rabe naglasnih oblik, kar kaže tudi primerjava z Dalmatinovimi predhodnimi izdajami starozaveznih besedil – v posamičnih primerih je namreč naslonske oblike v DB 1584 spremenil v naglasne, medtem ko obratnih primerov ni.

Sakai GOSPVD (Bug) ie reis poterpesliu, ali on **te** pres ftrafinge nebo puftil (DJ 1575: 20)

Sakaj GOSPVD je rejs poterpesliu, ali on nebo **tebe** pres ftrafinge puftil (DB 1584: II, 155b)

Sakaj fi fkriulhi beishal, inu fi fe prozh vkral, inu **mi** neifi tiga pouedal, de bi te bil spremil sueflelem, fpeitiem Sbobni inu Sarfami? (DB 1578: 29)

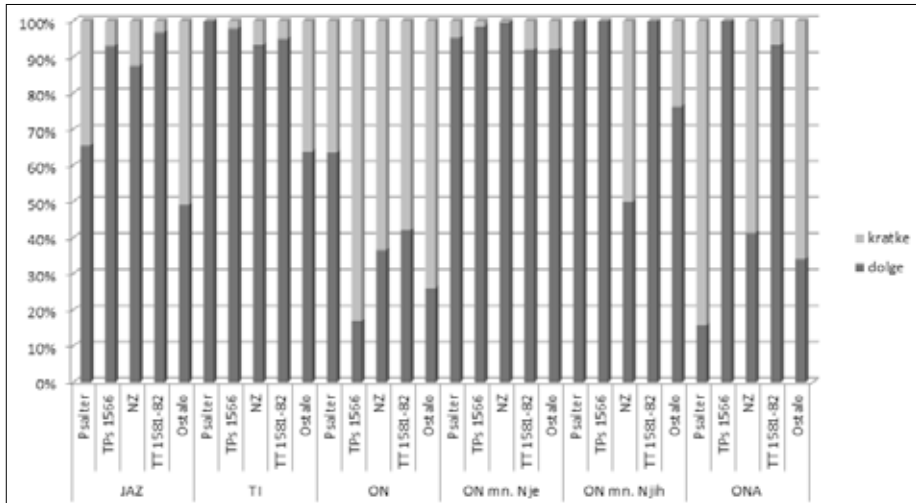
Sakaj fi fkriulhi beshal? inu fi fe prozh vkradèl, inu néfi **meni** tiga povédal, de bi te bil spremil s'veflelem, s'pejtjem, s'Bobni inu s'Arfami? (DB 1584: I, 21a)

Nee Synuvi viŕfoku prideio, inu io sa isvelizano zhaŕtee, nee Mosh **io** hvali (DPr 1580: 62b)

Nje Synuvi viŕfoku prideo, inu jo sa isvelizano zhaŕè, nje Mosh **njo** hvali (DB 1584: I, 328a)

Čeprav se je ob primerjavi posameznih delov Biblije pokazalo, da je v splošnem Trubarjeva predloga vplivala na izbiro naglasnih in naslonskih oblik pri Dalmatinu, pa razmerje med prevodi obeh avtorjev ni enoznačno. Kot so pokazale primerjave med njimi (npr. Orožen 1986; Merše 2001), se je Dalmatin v precej primerih

odločal za drugačne rešitve kot Trubar in to velja tudi za rabo zaimkov. Tako je v novozaveznih prevodih delež naslonskih oblik pri Dalmatinu v splošnem večji kot pri Trubarju.

Slika 2: Primerjava razmerja med rabo naglasnih in naslonskih tožilniških oblik v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih

Kei ie vmei vami en Ozha? Kadar en Syn **nega** probi fa kruh, de bi on **nemu** en kamen dal? Oli fa eno rybo, de bi on fa to rybo **nemu** eno kazho dal? (TT 1581–82: I, 282)
Kej je mej vami en Ozha, kadar **ga** Syn sa Kruh profsi, de bi **mu** en kamen dal? Inu kadar ga sa eno Ribo profsi, de bi **mu** eno Kazho sa Ribo dal? (DB 1584: III, 38a)

Navidezna izjema je izvorni Tmn. 3mžs, v katerem je delež naslonske oblike *je* pri Dalmatinu manjši kot pri Trubarju, vendar primerjava vzporednih odlomkov pokaže, da je razlog za to višje število pojavitev osebnih zaimkov pri Dalmatinu, medtem ko je Trubar na istih mestih pogosto uporabljal kazalne zaimke ali zaimka ni uporabil. Tovrstne spremembe lahko pripišemo tudi za Dalmatina značilnemu približevanju Luthrovemu prevodu (Ahačič 2007: 275) – v njem je namreč na teh mestih običajno rabljen osebni zaimek.

Inu kadar ie on **te** od febe odprauil, ie shal gori na eno gorro moliti (TT 1581–82: I, 161)
Inu kadar je on **nje** od febe bil odpravil, je gori fhàl na eno Gorro molit (DB 1584: III, 22b)
Vnd da er **sie** von sich geschaffet hatte/ gieng er hin auff einen Berg zu beten (LB 1545: Mr 6,46)

Inu on nei mogel tukai obeniga della fturiti, temuzh ie zhes malu bolnikou polushil te roke, inu odrauil (TT 1581–82: I, 156–157)
Inu on nej mogèl ondi obeniga della fturiti, temuzh je le nekuliku mallu Bolnikom roke gori polushil, inu **nje** osdravil (DB 1584: III, 22a)
Vnd er kund alda nicht ein einige That thun/ On wenig Siechen leget er die Hende auff/ vnd heilet **sie** (LB 1545: Mr 6,5)

Hkrati je Dalmatin le redko zamenjal Trubarjevo naglasno obliko *nje* z naslonsko, saj je pogosteje rabil preteklik (prim. Merše 2000), pri katerem bi pri povedku v 3. osebi ednine ob rabi naslonske oblike *je* v naslonskem nizu prišlo do sopostavitve dveh homonimnih oblik, ki se ji je Dalmatin skoraj dosledno izogibal.

Inu on **nee** vprasha, kuliku kruhou vi imate? (TT 1581–82: I, 168)

Inu on je **nje** vprafhal: Kuliku Kruhou imate? (DB 1584: III, 23b)

Najopaznejša razlika je pri Ted. 3ž, kjer je v DB 1584 naslonska oblika *jo* rabljena v okoli 60 % primerov, v TT 1581–82 pa le v okoli 10 %.

Nasprotno pa se je zlasti v Psaltru pri 2ed. in Ted. 3m Dalmatin za naglasni obliki *tebe* in *njega* odločal pogosteje kot Trubar.

MI hualimo **tebi**! Bug, mi **te** hualimo, inu tuie Ime kir ie taku blifi, Inu mi ofnanuiemo tuia zhudeſſa (TPs 1566: 135a)

MY **tebe** sahvalimo, ò Bug, my **tebe** sahvalimo, Inu osnanujemo tvoja zhudeſſa, de je tvoje Ime taku bliſi (DB 1584: I, 298a)

Alleluia. HValyte Boga vnega Suetufti, Hualyte **ga** vnega Terdnobi te nega mozhy. Hualyte **ga** vnega Gofposkih dianih, Hualyte **ga** vnega velikim Gofpoſtuu. Hualyte **ga** ſteim trobētarskim glaſſum, Hualyte **ga** ſteim Pfalteriem inu Arffo. Hualyte **ga** sbobni inu fray, Hualyte **ga** ſtrunami inu shpyshzhali. Hualyte **ga** ſglafnimi Cimbali, Hualyte **ga** ſteimi Cimbali tiga lepiga glaſſa. (TPs 1566: 264b)

Halleluſa. HValite GOSPVDA v̄njegovi Svetini: Hvalite **njega** v̄tèrdnoſti njegove mozhy. Hvalite **njega** v̄njegovih junazhkih dellih: Hvalite **njega** v̄njegovi veliki zhafti. Hvalite **njega** s̄Trobentami: Hvalite **njega** s̄Pfalterjom inu s̄Arfami. Hvalite **njega** s̄Bobni inu s̄Raji, Hvalite **njega** s̄strunami inu s̄Piſhalmi. Hvalite **njega** s̄glafnimi Cymbali, Hvalite **njega** s̄Cymbali tiga vukanja. (DB 1584: I, 316b)

Vendar tako v Novi zavezi kot v Psalmih najdemo tudi nasprotno zglede.

Moſter ie tukai, inu **tebe** klizhe (TT 1581–82: I, 418)

Mojſter je tukaj, inu **te** klizhe (DB 1584: III, 54a)

Ta Neuernik shpea po tim prauizhnim, Inu ishze **nega** vbyti (TPs 1566: 72b)

Neuernik ſhpea na Pravizhniga, Inu **ga** miſli vbyti (DB 1584: I, 289a)

Tudi v treh delih, izdanih po Bibliji, je bilo stanje podobno kot pri Trubarju; v splošnem pa je v primerjavi s Trubarjem ohranjal pogostejšo rabo naslonskih oblik pri 3ž in množinskih oblikah 3mžs. Od predhodnika ga loči tudi pogostejša raba naslonskih oblik v 1ed. in 2ed., vendar imajo manjši delež kot pri Krelju.

4.2.4 Juričič

Tudi Juričič se je v prevodu Spangenbergove postile oddaljil od Kreljevega zglede (zlasti pri množinskih oblikah 3mžs, kjer so bistveno pogosteje rabljene naglasne oblike). Kot v Bibliji se raba naglasnih in naslonskih oblik precej razlikuje v prvem delu, ki ga je pred njim prevedel že Krelj, in v drugih dveh delih postile; v splošnem so v prvem delu nekoliko pogosteje rabljene naslonske,

čeprav že najdemo nadomeščanje naslonskih oblik iz KPo 1567 z naglasnimi (Merše 1998: 227).

more biti da **ijm** ie tefhkò dialu inu zhudnò fe sdelu, kàr ie pufil to sheno tako sa fabo vpiti, inu **ij** nei precei pomagat (KPo 1567: CXV)

more biti da ie **nym** teshko dialo inu fe zhudno sdelo, kyr ie pufil to sheno tako sa fabo vpiti, inu **niei** nei precei pomagat (JPo 1578: I, 88b)

Nevodijo **ijh** v' Cerkou k' predigam, ne pohleio **ijh** v' fhulo, alli ako lih premoreio doma **ijm** Pedagoge ne dèrshe (KPo 1567: XLVIb)

Oni **nyh** V cerkou k' predigam neuodio, **Nyh** V shulo ne poshleio, inu ako lih premoreio, tako **nym** doma Shulmoifra ne dèrshe (JPo 1578: II, 32a)

Ias zho priti inu **ga** osdraviti (KPo 1567: LXXI)

Ieft hozho priti inu **niega** osdrauiti (JPo 1578: I, 52a)

Pri nekaterih oblikah (npr. R in Tmn. 3mžs in Ted. 3ž) pa je delež naglasnih oblik v prvem delu Juričičeve postile celo višji kot v drugih dveh, ki ju je najverjetneje¹⁹ Juričič prevajal samostojno.

4.2.5 Ostali avtorji

Od avtorjev krajših del sta Trubarju po rabi naglasnih in naslonskih oblik najbliže Tulščak in Trost, ki sta se kot Dalmatin pogosteje odločala za rabo naslonskih oblik v množini 3mžs in pri 3ž, medtem ko je Znojilšek zlasti v besedilih, ki niso bila prevzeta iz DB 1584, bliže Krelju. Pri Bohoriču in Megiserju je število zgledeov majhno; v izpričanih pri Megiserju prevladujejo naslonske oblike, Bohorič pa je zlasti v D 1ed. in 2ed. pogosteje uporabljal naglasne.

4.2.6 Pesmarice

Pri pesmaricah je razmerje med naglasnimi in naslonskimi oblikami večinoma določeno z načeli verzifikacije, pri enakozložnih oblikah pa se kot pri oblikovnih dvojnicah vsaj deloma – zlasti pri Trubarju – odražajo urednikove preference: tako v Trubarjevih izdajah prevladujejo naglasne oblike, ki so sicer v Dalmatinovih večinoma ohranjene, v novih pesmih v zadnjih dveh izdajah pesmarice (DC 1584 in Tfc 1595) pa je opazen porast naslonskih oblik.

- 4.3 Neenotnost rabe naglasnih in naslonskih oblik pri posameznih avtorjih in pri prevajanju iste predloge (npr. v vzporednih evangeljskih odlomkih ali v biblijskem citatu in njegovi parafrazi v spremnem besedilu) v istem delu ter spreminjanje oblik v različnih izdajah istega besedila kaže, da v zvezah s prosto rabo v knjižnem jeziku 16. stoletja niso veljala jasna merila za izbiro med naglasnimi in naslonskimi oblikami. Te so tako v zvezah s prosto rabo delovale kot enakovredne dvojnice, med njimi so avtorji izbirali v skladu z individualnimi načeli in jih občasno izrabljali za stilistično variiranje. Pogostejšo rabo naslonskih oblik tudi pri avtorjih, kjer prevladujejo na-

¹⁹ Ni znano, ali je Krelj zapustil kakšno rokopisno predlogo.

glasne, lahko opazimo ob velelniku, kjer imajo v splošnem naslonske oblike večji delež kot v drugih zvezah (čeprav ne nujno prevladujejo nad naglasnimi).

5 MOŽNI VZROKI ZA POGOSTO RABO NAGLASNIH OBLIK V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU 16. STOLETJA

5.1 Vpliv tujejezičnih predlog

5.1.1 Pogosti rabi naglasnih oblik zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja v strokovni literaturi doslej ni bilo posvečeno veliko pozornosti; Matija Murko (1892: 51–53) jo je na kratko predstavil v razpravi o enklitikah²⁰ v slovenščini, omenjena je tudi v primerjalnih analizah jezika posameznih piscev, npr. Trubarja in Krelja (Kopitar 1808: 426; Orožen 1996: 179), Krelja in Juričiča (Merše 1998: 224), Trubarja in Juričiča (Merše 1996: 98). O vzrokih zanjo se omenjeni avtorji večinoma niso izrecno opredeljevali, so pa zamenjavo naglasnih oblik z naslonskimi ali obratno večinoma obravnavali kot vprašanje večjega ali manjšega germaniziranja posameznih piscev.²¹ Vendar se zaradi razlik v rabi naglasnih in naslonskih oblik v predložnih in nepredložnih zvezah, pri nepredložnih pa tudi razlik glede na osebo, število in celo sklon s to razlago ni mogoče zadovoljiti; če bi se avtorji za naglasne oblike res odločali le pod vplivom nemščine, ki ne pozna dvojnih oblik zaimkov, ne bi prihajalo do sistematičnih razlik, ki so se pokazale v analizi celotnega gradiva.

5.1.2 Primerjava besednega reda Luthrovega ter Trubarjevega in Dalmatinovega prevođa Lk 15–17 (prim. Jelovšek 2014: 263–264) je pokazala, da slovenska protestanta večinoma nista ohranjala nemškega besednega reda, kadar je bil ta v nasprotju z načeli stave v slovenščini 16. stoletja, zato tudi besednoredno kalkiranje ne more biti vzrok za pogosto rabo naglasnih oblik. Še bolj je to razvidno, če na podlagi istega odlomka primerjamo rabo zaimkov v položaju, kjer bi lahko avtorja izbrala tako naglasno kot naslonsko obliko, ne da bi s tem kršila načela stave (večinoma gre za drugo mesto v stavku).

V primerih, kjer je besedni red enak nemškemu, je pri Trubarju v vzorčnem besedilu razmerje med rabo naglasnih in naslonskih oblik zelo podobno, kot se je pokazalo pri analizi vseh njegovih del. Čeprav bi lahko ob ohranitvi enakega besednega reda kot v nemščini izbiral naslonske oblike, to najdemo le v Ted. 3m, in sicer v polovici primerov (*njega 2 : ga 2*).

Tudi pri Dalmatinu je v splošnem slika podobna, le da se je enako kot v celotnem gradivu za naslonske oblike odločal nekoliko pogosteje kot Trubar: v

²⁰ Enklitika na tem mestu pomeni vse naslonke, ne le tistih, ki se naglasno opirajo na naglašeno besedo pred sabo; prim. prvi pomen v Enciklopediji slovenskega jezika (Toporišič 1992: 38). Prim. tudi op. 6.

²¹ Murko (1892: 53–55) sicer nemščine ne omenja, govori pa o večji ali manjši skladnosti z »narodnim govorom« pri posameznih avtorjih.

odlomku jih najdemo v T 1ed. (po en zgled za *mene* in *me*) ter Ted. 3m (*njega* 3 : *ga* 4) in 3ž (kjer je izpričana samo naslonska oblika *jo*).

Aku tui brat greshi fubper tebe, fuari **ga**, inu aku nega greua, taku ti nemu odpufti (TT 1557: 223)

Aku tvoj Brat grélni supár tebe, pofvari **ga**: inu aku fe popravi, taku mu odpufti (DB 1584: III, 41b)

So dein Bruder an dir sündiget / so straffe **jn** / Vnd so er sich bessert / vergib jm (LB 1545: Lk 17,3)

Ieft ueim kai hozho diati, de kadar bom odftaulen od te shaffarye, de **mene** ufameio unih hishe (TT 1557: 220)

Ieft vejm, kaj hozhem fturiti, kadar bom vshe od Shaffarie poftaulen, de **me** v'fvoje hifhe vsameo (DB 1584: III, 41a)

Jch weis wol was ich thun wil / wenn ich nu von dem Ampt gesetzt werde / das sie **mich** in jre Heuser nemen (LB 1545: Lk 16,4)

Inu kadar on **no** naide, taku **no** na fuio ramo ueffelu gori poloshi (TT 1557: 217)

Inu kadar **jo** najde, taku **jo** vefselu na fvoje rame poloshy (DB 1584: III, 40b)

Vnd wenn ers funden hat / so leget ers auff seine Achseln mit freuden (LB 1545: Lk 15,5)

Tudi v primerih, ko ni ohranil besednega reda nemške predloge, se je Trubar pri vseh izpričanih osebah in sklonih z izjemo Ted. 3m odločil za naglasne oblike. Je pa pri Ted. 3m delež naslonske oblike *ga* s sedmimi pojavitvami v primerjavi z dvema pojavitvama naglasne oblike *njega* večji kot v primerih, ko je besedni red enak nemškemu.

Pri Dalmatinu je delež naslonskih oblik prav tako večinoma nekoliko večji kot v primerih, ko je bil nemški besedni red ohranjen, vendar gre pri odstopajočih primerih večinoma za zglede ob velelniku, kjer so v splošnem pogosteje rabljene naslonske oblike.

Natu nega ozha gre vunkai, inu **ga** profsi (TT 1557: 219)

Tedaj je njegovu Ozha vunkaj fhàl, inu **ga** je profsil (DB 1584: III, 41a)

Da gieng sein Vater her aus / vnd bat **jn** (LB 1545: Lk 15,28)

opashi fe, inu ftrefi **meni** dotle ieft ieim inu pyem (TT 1557: 223)

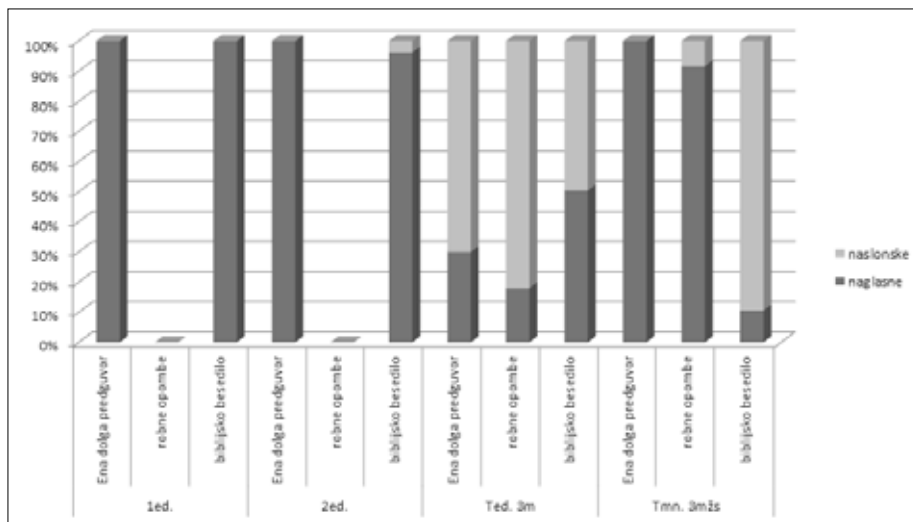
fpođréshi fe, inu **mi** flushi, dokler jeft jém inu pyem (DB 1584: III, 41b)

schützte dich / vnd diene **mir** / bis ich esse vnd trincke (LB 1545: Lk 17,8)

Na podlagi povedanega torej ne moremo trditi, da je upoštevanje besednega reda nemške predloge vplivalo na izbor naglasne ali naslonske oblike, saj sta se avtorja v položajih, kjer sta glede na načela stave lahko uporabila eno ali drugo, pri posameznih zaimkih odločala podobno kot na splošno v svojih besedilih, in sicer ne glede na to, ali sta ohranila enak besedni red kot v nemščini ali sta ga spremenila.

5.1.3 Proti enoznačnemu vplivu predloge govori tudi raba naglasnih in naslonskih oblik v prevodnih in neprevodnih besedilih. Ker so se zlasti pri Trubarju odstopanja od prevladujoče rabe naglasnih in naslonskih oblik v prostih zvezah večkrat pojavljala v predgovorih in robnih opombah, bi lahko domnevali, da je bila izbira odvisna tudi od tega, ali je šlo za prevod ali za samostojneje tvorjeno besedilo. Vendar primerjava

med rabo tožilniških²² naglasnih in naslonskih oblik v TT 1557, ki poleg prevodov novozaveznih besedil vsebuje tudi v veliki meri samostojno oblikovano Eno dolgo predgovor in številne robne opombe, pokaže, da v večini primerov v omenjenih treh tipih besedil ne prihaja do večjih razlik.

Slika 3: Razmerje med rabo naglasnih in naslonskih oblik v predgovoru, robnih opombah in biblijskih besedilih v TT 1557

Pri T 1ed. v Eni dolgi predgovori razmerje med rabo naglasne oblike *mene* in naslonske *me* ni bistveno drugačno kot v evangeljskih prevodih, pri 2ed. pa je delež redkeje rabljene naslonske oblike *te* v slednjih celo nekoliko večji kot v predgovoru (v robnih opombah T 1ed. in 2ed. ni izpričan). Enako velja za Tmn. 3mžs, kjer je ob prevladujoči naglasni obliki *nje* naslonska oblika *je* najpogosteje rabljena v evangeljskih prevodih, najredkeje pa v predgovoru. Le v Ted. 3m, kjer sicer prevladuje naslonska oblika *ga*, je delež naglasne oblike *njega* bistveno večji v prevodnih besedilih, vendar gre za specifikko zgodnejših Trubarjevih prevodov, medtem ko je v poznejših prevodih raba naglasne oblike redkejša, njen delež je večinoma primerljiv z deležem v robnih opombah v TT 1557 in bistveno manjši kot v Eni dolgi predgovori.

5.1.4 S tujejezičnimi predlogami je povezana tudi domneva, da je prevlada naglasnih oblik pri Trubarju in njegovih naslednikih posledica želje po zavestnem oddalje-

²² Tožilniške oblike so bile izbrane, ker so v zvezah s prosto rabo izpričane pri največ zaimkih in so v tem sklonu pri vseh osebah in številih najpogosteje rabljene oboje oblike. Izpuščena sta Ted. 3ž, ki ga najdemo samo v evangeljskih odlomkih, zato za to primerjavo ni relevanten, in Ted. 3s zaradi le izjemne rabe dolge oblike. V Tmn. 3mžs sta upoštevana samo izvorni tožilniški obliki *nje/je*.

vanju od vsakdanjega govornega jezika²³ in s tem večji »knjižnosti« besedila. Kopitar (1808: 294) je domneval, da so na podlagi latinščine in nemščine, ki nista poznali dvojnih oblik osebnih zaimkov, protestantski (in tudi poznejši) pisci naslonske oblike razumeli kot glasovno krnitev naglasne oblike v govornem jeziku, torej kot nefunkcionalno dvojnico. To bi lahko pojasnilo nadomeščanje naslonskih oblik Tmn. 3mžs in Ted. 3ž v zgodnejših delih z naglasnimi v poznejših izdajah, domnevi pa nasprotuje občasno nadomeščanje naglasnih oblik R/Ted. *njega* in Ded. *njemu z ga* in *mu*; kot že omenjena razlika v rabi naglasnih in naslonskih oblik pri posameznih zaimkih tudi razlika v smeri sprememb kaže, da so bila merila za različne zaimke različna. Zaradi pomanjkanja virov pa je nedokazljiva že sama domneva o pogostejši rabi naslonskih oblik v govornem jeziku tistega časa, čeprav bi nanjo kazala Bohoričeva pripomba v slovnici o naslonski obliki Ded. 3ms *mu*: »frequentatissimum est apud Slavos« (BH 1584: 55).

Na omenjenem mestu v slovnici je Kopitar še izrazil obžalovanje, da avtorji niso prevajali iz grščine, italijanščine in francoščine, ki bi jih s svojim zgledom funkcionalne dvojnosti različnih zaimenskih oblik napeljevale k pravilnejši rabi. Njegovo domnevo vsaj deloma potrjuje pogosta raba naslonskih oblik pri Krelju, ki je v svojem prevodu sicer nemške Spangenbergove postile evangeljske odlomke prevajal predvsem po grškem izvorniku (Ahačič 2007: 281) Kot je bilo nakazano v pregledu rabe naglasnih in naslonskih oblik, pa tudi Krelj pri tem ni dosleden; tudi v prevodih evangelijev najdemo naglasne oblike na mestih, kjer so bile v grščini rabljene zaimenske klitike.²⁴

Moi Ozha ie ta kijr **mene** zhafti (KPo 1567: CXXVIIIb)
 ἔστιν ὁ πατήρ μου ὁ δοξάζων **με** (GB: Jn 8,54)

Tvoij Lüdie inu velikifarij[!] fo **tebe meni** v'roke dali (KPo 1567: CLIX)
 τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν **σε** ἕμ^οί (GB: Jn 18,35)

5.1.5 Po drugi strani bi lahko na Kreljevo rabo naslonskih oblik vplivala tudi hrvaška predloga, ki naj bi jo uporabljal pri prevodu evangeljskih odlomkov (prim. Oblak 1894: 213; Breznik 1917: 171; Logar 1932). Ahačič (2007: 281–282) na podlagi formule *kunimu zhasu*, ki pogosto uvaja evangeljski odlomek, domneva, da je treba to predlogo iskati med tedanjimi lekcionarji ali postilami, kot so lekcionar Bernardina Spličanina ter glagolska (1563) in cirilska (1562) postila Antona Dalmate in Stepana Konzula;²⁵ navaja tudi prvi del Nove zaveze teh dveh avtorjev iz leta

²³ Tako lahko razumemo pripombo Martine Orožen (1996: 126), da je pogosta raba naslonskih oblik zaimkov v Trubarjevem prevodu Psaltra znak pogovornosti.

²⁴ V grščini se pri nekaterih zaimkih, kjer slovenščina pozna dvojničnost med naglasnimi in naslonskimi oblikami (npr. T 2ed.), nenaglašene oblike od naglašanih oblikovno ne razlikujejo; zato se zanje uporablja izraz klitične oblike.

²⁵ Z Dalmatovima tekstoma Kreljev prevod na posameznih mestih primerja tudi Oblak (1894: 213). V pregledu je zaradi lažje dostopnosti navedena latinična izdaja iz leta 1568.

1563.²⁶ Vendar primerjava posameznih odlomkov pokaže, da so tudi v omenjenih besedilih na mestih, kjer je Krelj uporabljal naslonske oblike zaimkov, pogosto rabljene naglasne oblike.

Preglednica 1: Primerjava odlomkov iz Kreljeve Postile, lekcionarja Bernardina Spličanina ter cirilske postile in prevoda Nove zaveze Antona Dalmate in Stepana Konzula

Krelj	Bernardinov lekcionar	Dalmata in Konzul: Postilla 1568	Dalmata in Konzul: Novi testament 1563
ravno šprafhuie od njih, ob katerim zhafu bi se svesda bila prikasala. Inu poſhle iſh v' Beleem inu rezhe: Poidite tie, inu dobro šprafhaite to Ditece, inu kada <u>ie</u> naidete, ſpovéte mi naſai, da iefť tudi pride inu <u>iſe</u> molim (KPo 1567: LIII)	podmudro yſpijta odgnih vrime od zuizde. chaſeye ukazala <u>gnijm</u> : Ypoſlauſſi gnih vbetlem recce: Poyte yupitayte pod mudro od ditichya: ichada naydete <u>nega</u> : odgourite menij.da i.ya priſſadci . poclonijmſe <u>gnemu</u> (LBS: 15)	naſſtoino iſpita od <u>niſh</u> vrime od Zvizde, koya ſe jeſť ukazala <u>niſm</u> : I poſlavſi <u>niſh</u> ſ Betleem, rětſe: Idite, i upitaie nadſtoino od Diticha, i kadga naidete, naviſite meni, da i ya priſadſi poklonimſe <u>niemu</u> (DP 1568: LXXIIIb)	подь мудро испита удь <u>niſh</u> врime удь Звизде, коѣсе више указала <u>niſm</u> , и поſлавſи <u>niſh</u> ваБетлеемь, рече. Поите питаите наſтоино удь дитета и кадга найдете, навистите мени, да и ѣ приſадши поклонимсе <u>niemu</u> (NT 1563: 2A–2B)
Mati niegova rezhe k'niemu: Sin pokai ſi nama tako ſturil? Pole tvoi Ozha inu ias ſva te slò ſhaloſtna iſkala (KPo 1567: LIX)	yrecce mati <u>gnemu</u> : Sijnu zacſi nam vcinil tacho? Euo otac tuoy yia brinuchiffſe iſchahomo tebee (LBS: 16)	I rětſe mati <u>ni</u> gova k <u>ni</u> emu: Szinu, zaſſto nam utsini tako? Evò Otacz tvoi i ya ſkarbecha, iſkahova tebe (DP 1568: LXXb)	И рече Мати <u>ni</u> гова к <u>ni</u> ему: Сину, зашто намь учини тако? <u>Evò</u> <u>Œ</u> таць твои, и ѣ [...] иſкахова теб <u>ſ</u> (NT 1563: 84B)
Spet prenefega Hudizh na eno previfoko Goro, inu mu pokashe vſa Kraveſtva na ſvétu, inu niſh zhaft: Inu rezhe k'niemu: To vſe ti ózho dati, ako doli poklekneozh <u>me</u> molifh (KPo 1567: CVb–CVI)	Iuaſpet vzuede <u>nega</u> dyauaſ na goru velle viſſochu yvkaſa <u>gnemu</u> ſſa craglyeſſtua ſuijta .ygnyh ſlauu. yrecce <u>gnemu</u> : Ouo ſſe daam tebi acho padſſi poclonijſſe <u>meni</u> (LBS: 29)	Vaſſpet poyaga dyavaſ na goru vele viſoku, i ukazamu ſſa krallévtva ſvita i <u>niſh</u> ſlavu, i retſe <u>mu</u> . <u>F</u> ſa ova dati hochu tebe, ako padſſi ſe pokloniſſ mene (DP 1568: CXXXIb)	Васпет поѣга Дьдѣбаль на горѣ веле високу, и указаму <u>вса</u> Краѣвства света и <u>niſh</u> славу и рече <u>ni</u> ѣмоу. <u>Вса</u> <u>в</u> ва датишу теви, ако падшиſе поклониſшь мени (NT 1563: 4b)

Na podlagi primerjanih odlomkov lahko sklepamo, da je na prevladujočo rabo naslonskih oblik pri Krelju v evangeljskih odlomkih verjetneje vplivala grščina, ki je ločevala nenaglašene in naglašene oblike zaimkov, ki so se deloma tudi oblikovno razlikovale. Hrvaški zgledi pa hkrati kažejo, da pogosta raba naglasnih zaimenskih oblik v 15. in 16. stoletju ni značilnost le slovenščine.

²⁶ Čeprav sam v analizi odlomka Mt 21 ne najde podobnosti z navedenimi teksti.

5.2 Znotrajjezikovni vplivi

- 5.2.1 Izrazito razliko v rabi naglasnih in naslonskih oblik med Trubarjem in Kreljem bi lahko pripisali tudi različnim narečnim osnovam, vendar je domneva nedokazljiva, saj brez ustreznih virov ne moremo določiti načel njihove distribucije v 16. stoletju.
- 5.2.2 Zaradi Trubarjevega katoliškega šolanja in dolgoletje pridigarke dejavnosti pred uradnim prestopom v protestantizem bi lahko na njegovo pogosto rabo naglasnih oblik vplival tudi t. i. nadnarečni kulturni jezik (prim. Pogorelec 2011: 55–59), kot se je oblikoval za versko rabo;²⁷ vendar se pri tem srečujemo z le nekoliko manjšo težavo kot pri domnevi o različnih narečnih podlagah, saj so zapisi redki, kratki in besedilno specifični (ohranjeni so predvsem molitveni obrazci), zato je na njihovi podlagi težko določati načela rabe posameznih oblik.

6 SKLEP

Pregled gradiva je poleg neenotnosti rabe naglasnih in naslonskih oblik med avtorji v zvezah s prosto rabo pokazal tudi razlike glede na slovnično osebo, število in sklon. V splošnem so naglasne oblike pri 1ed. in 2ed. rabljene pogosteje kot pri 3mžs in v dajalniku pogosteje kot v drugih dveh sklonih. Razlike pa se kažejo tudi pri tretjeosebni zaimku: tako je raba naslonskih oblik načeloma pogostejša pri 3ms kot pri 3ž in v ednini pogostejša kot v množini, v dvojini pa se izvorne dvojninske naslonske oblike pojavijo le v posamičnih dajalniških primerih pri Krelju in Juričiču. Če obravnavamo naslonske oblike kot vzporedno zaimensko paradigmo v R, D in T pri posameznih osebah, lahko vidimo, da ta ni v celoti izpolnjena: pri vseh avtorjih manjkajo izvorne oblike R in Tdv. 3mžs, razen pri Krelju in Juričiču tudi Ddv. 3mžs (njihovo vlogo opravljajo iz množine posplošene oblike); pri posameznih avtorjih poleg tega manjkajo posamezne oblike – npr. pri Trubarju R in Dmn. 3mžs in Ded. 3ž.

Na podlagi povedanega in primerjav s tujejezičnimi predlogami lahko tudi domnevamo, da pogoste rabe naglasnih oblik pri Trubarju ali naslonskih pri Krelju v položajih s prosto rabo ne moremo v celoti pripisati tujejezičnemu vplivu, vzroka zanjo pa se zaradi pomanjkanja pred- in neknjižnih zapisov ne da z gotovostjo določiti.

²⁷ Pri tovrstnih besedilih, ki so bila v prvi vrsti predloge za govorno podajanje, bi lahko bila pogostejša raba naglasnih oblik posledica želje po večjem poudarjanju osebnih zaimkov ali po zagotavljanju večje jasnosti govorenega besedila z rabo bolj prepoznavne dvozložne oblike. Za opozorilo na to možnost se zahvaljujem dr. Ireni Orel.

KRATICE IN OKRAJŠAVE

1dv.	zaimek za prvo osebo dvojine
1ed.	zaimek za prvo osebo ednine
1mn.	zaimek za prvo osebo množine
2dv.	zaimek za drugo osebo dvojine
2ed.	zaimek za drugo osebo ednine
2mn.	zaimek za drugo osebo množine
3m	zaimek za tretjo osebo moškega spola
3mžs	zaimek za tretjo osebo (v sklonih, kjer so oblike za vse spole enake)
3s	zaimek za tretjo osebo srednjega spola
3ž	zaimek za tretjo osebo ženskega spola
D	dajalnik
dv.	dvojina
ed.	ednina
ie.	indoevropsko
mn.	množina
pie.	praindoevropsko
R	rodilnik
stcsl.	starocerkvenoslovansko
T	tožilnik

VIRI

- BH 1584** = Adam Bohorič, *Arcticae horulae succifivae*, Wittenberg, 1584.
- BS 2004** = *Brižinski spomeniki = Monumenta Frisingensia: znanstvenokritična izdaja*, ur. France Bernik idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004.
- DB 1578** = Jurij Dalmatin, *BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*, Ljubljana, 1578.
- DB 1584** = Jurij Dalmatin, *BIBLIA*, Wittenberg, 1584.
- DC 1580** = Jurij Dalmatin, *CATEHISMVS*, Ljubljana, 1580.
- DJ 1575** = Jurij Dalmatin, *JESVS SIRAH*, Ljubljana, 1575.
- DP 1568** = Antun Dalmatin – Stipan Konzul, *POSTILLA 1568*, Pazin, 1993 (Biblioteka pretisaka 6). – Faksimile.
- DPr 1580** = Jurij Dalmatin, *SALOMONOVE PRIPVVISTI*, Ljubljana, 1580.
- GB** = *Grško besedilo Nove zaveze* (www.greekbible.com).
- KPo 1567** = Sebastijan Krelj, *POSTILLA SLOVENSKA*, Regensburg, 1567.
- LB 1545** = *Biblia: Das ist: Die gantze Heilige Schrifft/ Deusch/ Auffz new zugericht. D. Mart. Luth.*, Wittenberg, 1545 (www.biblija.net).
- LBS** = *Lekcionar Bernardina Spličanina 1495*, ur. Josip Bratulić, Split: Književni krug – Zavod za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1991. – Faksimile.
- NT 1563** = Stjepan Konzul Istranin – Antun Dalmatin, *Novi testament 1563*, Zagreb: Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik« – Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2008. – Faksimile.
- SA 1559** = Johannes Spangenberg, *Auflegung der Episteln vnd Euangelien*, Nürnberg: Gedruckt durch Iohann vom Berg vnnnd Vlrich Newber, 1559.
- SR 1992** = *Stiški rokopis: študije*, Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992.
- TA 1550** = Primož Trubar, *Abecearium vnd der klein Catechismus*, Tübingen, 1550.
- TC 1550** = Primož Trubar, *Catechismus*, Tübingen, 1550.
- TC 1575** = Primož Trubar, *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*, Tübingen, 1575.
- TE 1555** = Primož Trubar, *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*, Tübingen, 1555.
- TL 1561** = Primož Trubar, *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*, Tübingen, 1561.
- TPs 1566** = Primož Trubar, *Ta Celi Pfalter Daidou*, Tübingen, 1566.
- TT 1557** = Primož Trubar, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, Tübingen, 1557.

- TT 1577** = Primož Trubar, *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*, Tübingen, 1577.
TT 1581–82 = Primož Trubar, *TA CELI NOVI TESTAMENT*, Tübingen, 1581–1582.
TtPre 1588 = Matija Trošt, *ENA LEPA INV PRIDNA PREDIGA*, Tübingen, 1588.

LITERATURA

- Ahačič 2007** = Kozma Ahačič, *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Bažec 2012** = Helena Bažec, Gramatikalizacija nedoločnega člena v slovenščini, *Annales: seria historia et sociologia* 22 (2012), št. 2, 461–470.
- Beekes 1995** = Robert S. P. Beekes, *Comparative Indo-European linguistics: an introduction*, Amsterdam – Philadelphia: J. Benjamins Publishing Company, 1995.
- Breznik 1917** = Anton Breznik, Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«, *Dom in svet* 30 (1917), št. 5–6, 170–174.
- Dajnko 1824** = Peter Dajnko, *Lehrbuch der Windischen Sprache*, Grätz: gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich, 1824.
- Diels 1932** = Paul Diels, *Altkirchenslavische Grammatik: mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter-Universitätsbuchhandlung, 1932.
- Hamm 1974** = Josip Hamm, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, 1974.
- Helbig – Buscha 1984** = Gerhard Helbig – Joachim Buscha, *Deutsche Grammatik*, Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1984.
- Howe 1996** = Stephen Howe, *The Personal Pronouns in the Germanic Languages*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1996 (*Studia Linguistica Germanica* 43).
- Jelovšek 2011** = Alenka Jelovšek, Neosebna raba oblike ono v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, *Slavistična revija* 59 (2011), št. 4, 415–435.
- Jelovšek 2014** = Alenka Jelovšek, *Osební zaimki v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja: doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [A. Jelovšek], 2014. – Razmnoženo.
- Jespersen 1968** = Otto Jespersen, *The philosophy of grammar*, London: Allen & Unwin, 1968.
- Kopitar 1808** = Jernej Kopitar, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Ljubljana: bey Wilhelm Heinrich Korn, 1808.
- Logar 1932** = Janez Logar, Krelj, Sebastijan, v: *Slovenski biografski leksikon 1925–1991* [elektronska izdaja], ur. Petra Vide Ogrin, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2009 (<http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:sbl/VIEW/>) (21. 11. 2013).
- Merše 1996** = Kopitarjev knjižnojezikovni vzor in Postilla 1578, v: *Kopitarjev zbornik*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1996 (Obdobja 15), 93–104.
- Merše 1998** = Majda Merše, Primerjava besedja Kreljeve in Juričičeve Postile, v: *Vatroslav Oblak*, ur. Alenka Šivic-Dular, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1998 (Obdobja 17), 217–231.
- Merše 2000** = Majda Merše, Vid in čas v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 36, ur. Irena Oreš, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2000, 21–34.
- Merše 2001** = Majda Merše, Glagolski vid v povezavi z načinom in naklonom v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih, *Jezikoslovni zapiski* 7 (2001), št. 1–2, 113–128.
- Merše 2011** = Majda Merše, Uvod, v: Kozma Ahačič – Andreja Legan Ravnikar – Majda Merše – France Novak, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Metelko 1825** = Fran Serafin Metelko, *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*, Laibach: gedruckt bey Leopold Eger, 1825.
- Miklošič 1868–74** = Franz Miklosich [= Franc Miklošič], *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* 4: *Syntax*, Wien, 1868–1874.

- Murko 1850** = Anton Murko, *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande*, Grätz: Verlag der Fr. Ferstl'schen Buchhandlung, 1843.
- Murko 1891** = Matija Murko, Enklitike v slovenščini, *Letopis Matice slovenske* 22 (1891), 1–65.
- Murko 1892** = Matija Murko, Enklitike v slovenščini, *Letopis Matice slovenske* 23 (1892), 51–86.
- Muršec 1847** = Jožef Muršec, *Kratka slovenska slovnica za pervence*, V' Gradci: Lajkamovi nasledniki, 1847.
- Nahtigal 1952** = Rajko Nahtigal, *Slovanski jeziki*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 21952.
- Oblak 1994** = Vatroslav Oblak, Protestantske postile v slovenskem prevodu, *Letopis Matice slovenske* 25 (1894), 202–215.
- Orožen 1986** = Martina Orožen, Stilni problemi Trubarjevega jezika, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 22, ur. Ada Vidovič-Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnosti, 1986, 27–47.
- Orožen 1996** = Martina Orožen, *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika od Brižinskih spomenikov do Kopitarja*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenske jezike in književnosti, 1996.
- Peti Stantič 2007** = Anita Peti Stantič, Naslonke – terminologija med skladnjo in prozodijo, v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007 (Obdobja 24), 425–434.
- Pogorelec 1968** = Breda Pogorelec, Razvoj prostega stavka v slovenskem knjižnem jeziku: vloga dativa v stavku, *Jezik in slovstvo* 13 (1968), št. 6, 145–150.
- Pogorelec 2011** = Breda Pogorelec, *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika: jezikoslovni spisi I*, ur. Kozma Ahačič, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU – Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.
- PS 2001** = Majda Merše – France Novak s sodelovanjem Francke Premk, *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja: poskusni snopič*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Škrabec I–II** = Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela I–II*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1994.
- Tomšič 1943** = France Tomšič, *Starocerkvenoslovenska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol*, Ljubljana: Pokrajinska šolska založba, 1943.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012 (Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik).
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000 (11976).
- Vondrák 1912** = Václav Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, Berlin, 21912.

SUMMARY

Use of Independent and Clitic Forms of Non-Reflexive Personal Pronouns in Sixteenth-Century Standard Slovenian

In sixteenth-century standard Slovenian, the independent forms of personal pronouns were used significantly more frequently than in the modern standard language. An analysis of the selected material shows that, except in certain phrases (only independent forms are used in coordinate phrases, contrast, pronominal phrases with right attributes, and pronominal phrases with the interjections *jo*, *ve*, and *aj*, and only clitic forms are used in the set phrase *pfu te bodi* 'fie upon thee'), independent forms were not used in complementary distribution with the clitic forms, but that they functioned as variants with equal value. Various authors differed greatly in their choice between them; for Trubar, independent forms strongly prevailed, whereas Krelj used more clitics. In his early works, Dalmatin was closer to Krelj's usage, but in works based on those of Trubar and in his later works he approximated Trubar's usage. In his translation of Spangenberg's postil, Juričič also moved away from Krelj's usage. Among the authors of shorter works, Tulščak, Trost,

and Bohorič are closer to Trubar's pattern, and Znojilšek and Megiser to Krelj's pattern. Differences can also be observed in individual authors with regard to person, number, and case: for the first- and second-person pronouns the independent forms are used more often than for the third person, and in the dative more frequently than in the genitive and accusative. For the third-person pronouns, the use of clitic forms is generally more frequent for the masculine and neuter gender than for the feminine, and more frequent in the singular than in the plural, whereas in the dual the original dual clitic forms appear only in individual dative examples in Krelj and Juričič. Because of such differences and based on comparisons with original texts in other languages, the frequent use of independent forms in Trubar or clitic forms in Krelj in places that allow the free use of either probably cannot be completely ascribed to foreign-language influence. Among the possible reasons are the different dialect bases of the writers or the influence of the supra-dialectal cultural language, but a lack of pre- and non-literary sources does not allow the reasons to be determined with certainty.